

TIJD VOOR SOLIDARITEIT

Een eerste voorzet voor een beginselprogramma

**Wetenschappelijk Bureau GroenLinks
& Wiardi Beckman Stichting**

Voorwoord

Met deze eerste voorzet voor een beginselprogramma starten we de discussie over onze gezamenlijke ideologische richting en grondslag. Want sociaal-democratische en groene politiek horen bij elkaar. Zoveel is duidelijk. Dat bleek uit alle gesprekken die we de afgelopen maanden voerden met leden en kiezers, politici en vrijwilligers, activisten en deskundigen. Want dit stuk is niet in afzondering op een zolderkamer geschreven, maar is het resultaat van allemaal betrokken mensen die ons hielpen met het uitdenken en verbeteren van onze ideeën.

Wij zijn iedereen die aan deze versie heeft bijgedragen ontzettend dankbaar. Met in het bijzonder de leden die hun vrije dagen opofferden en met ons meededen via het gelote ledenberaad, de Samen Vooruit-gesprekken, en de ideeënwedstrijd. Daarnaast de fracties – provinciaal, landelijk en Europees – die ons wezen op blinde vlekken en oplossingen aandroegen. En de experts van binnen en buiten onze partijen die ons verrijkten met scherpe analyses en wetenschappelijke inzichten.

Is het stuk hiermee afgerond? Zoals we dit voorwoord openen is dit voor ons pas het begin. We hopen dat zoveel mogelijk leden en sympathisanten op basis van deze eerste voorzet met elkaar in gesprek gaan en hun inzichten met ons willen delen via [onze website](#). Daar kan iedereen zowel algemene feedback geven, als specifieke vragen beantwoorden die ons helpen het stuk verder aan te scherpen.

We zijn benieuwd naar je ideeën, bijvoorbeeld via reflecties op de volgende vragen:

1. Ben je het ermee eens dat solidariteit de kern vormt van ons politieke denken en handelen? Of zie je dit anders?
2. Zijn voor jou 'gelijkwaardigheid', 'een gezonde planeet' en 'vrijheid' belangrijke idealen? En wat betekenen deze voor jou?

3. Kun je je vinden in de drie grote uitdagingen van deze tijd die we benoemen? Of mis je een belangrijk thema?
4. Onderschrijf je de inhoudelijke uitgangspunten die we neerzetten om te komen tot een rechtvaardige samenleving? Zijn er belangrijke uitgangspunten die ontbreken?
5. Kun je je vinden in onze visie op wat het betekent om samen verandering te organiseren? En heb je ideeën hoe je daar als lid of sympathisant aan kunt bijdragen?

Voor de doorontwikkeling van deze eerste voorzet voor een beginselprogramma gaan we de binnengekomen opmerkingen verwerken voordat we het stuk teruggeven aan jullie: de leden. Het definitieve stuk wordt formeel vastgesteld via een breed inspraakproces waarin leden amendementen kunnen indienen en hun stem kunnen uitbrengen. Een uitgebreide beschrijving van dit proces is te vinden op [de website](#).

De afgelopen maanden zijn wij gesterkt in de overtuiging die de basis vormt van onze beweging: als je ergens samen de schouders onder zet, dan bereik je veel meer dan alleen. Samen sta je sterker. We kijken ernaar uit om met jullie verder te bouwen aan onze nieuwe beweging.

Namens de partijbesturen en de wetenschappelijke bureaus,

Esther-Mirjam Sent (partijvoorzitter PvdA)

Katinka Eikelenboom (partijvoorzitter GroenLinks)

Noortje Thijssen (directeur wetenschappelijk bureau GroenLinks)

Annemarieke Nierop (directeur Wiardi Beckman Stichting)

Arjan Reurink (onderzoeksleider Wiardi Beckman Stichting)

Hans Rodenburg (onderzoeksleider wetenschappelijk bureau GroenLinks)

Yourik Malet (strategisch adviseur PvdA)

Solidariteit!

De kern van onze politiek is de overtuiging dat we onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Pas als het goed gaat met ieder van ons, gaat het goed met de samenleving. Solidariteit is een voorwaarde om onze idealen te kunnen realiseren. Want samen staan we sterk.

Maar steeds vaker worden we tegenover elkaar gezet. Ongelijkheid neemt toe en ontwricht onze samenleving. De meest kwetsbare mensen worden het hardst geraakt door de klimaatcrisis. De natuur wordt onherstelbaar aangetast. Onze democratie staat onder druk en splijtende krachten wijzen zondebokken aan. Als we niet oppassen, dan worden we een land van ieder voor zich.

Dit tij kunnen we keren. Want er is altijd meer dat ons verbindt dan dat ons verdeelt. In de rechtvaardige samenleving waar wij naar streven is iedereen gelijkwaardig, leven natuur en mensen met elkaar in evenwicht en kunnen we allemaal in vrijheid onszelf zijn. Onze solidariteit stopt niet bij landsgrenzen. Ook het lot van mensen buiten Nederland gaat ons aan. Omdat menselijkheid geen grenzen kent. In Europa en daarbuiten laten we zien dat we de wereld veranderen als we samen sterk staan.

We zijn er voor al die Nederlanders die iedere dag hun best doen en samen de stilstand willen doorbreken. Wij verenigen de sociale meerderheid die samen wil bouwen aan een eerlijker land. Want niemand redt het alleen. Nog nooit zijn grote uitdagingen opgelost met individuele prestaties.

Dus doe met ons mee. Samen:

- overbruggen we de scheidslijnen in onze samenleving;
- herstellen we de natuur en waardigheid van alle mensen;
- strijden we voor een vrije en democratische samenleving.

Een rechtvaardige samenleving

Wij streven naar een rechtvaardige samenleving waarin onze idealen van gelijkwaardigheid, een gezonde planeet en vrijheid gerealiseerd zijn. Solidariteit is daarbij de leidraad die alles verbindt, de voorwaarde om die idealen te bereiken.

Iedereen gelijkwaardig

Ieder mens is van evenveel waarde. We zijn niet allemaal hetzelfde en hoeven dat ook niet te worden. Als we dat van onszelf en van elkaar accepteren, kan iedereen zichzelf zijn. De realiteit is nu anders. Veel mensen vragen zich af of zij zich in hun eigen land nog wel thuis kunnen voelen. Zolang dit soort uitsluiting bestaat, is gelijkwaardigheid een illusie.

Te vaak bepalen je opleiding, de portemonnee van je ouders of zelfs je kledingkeuze hoeveel invloed je hebt. Onze samenleving is rechtvaardig als iedereen gelijke rechten heeft, als we solidair met elkaar zijn en we de welvaart zo verdelen dat ieder van ons een zeker bestaan heeft.

Pas dan hebben we allemaal een eerlijke kans om volwaardig mee te doen en iets moois te maken van het leven. Om onze talenten te ontwikkelen en van betekenis te zijn, zonder afhankelijk te zijn van de willekeur van het lot of de genade van anderen. Juist daarom zijn extreme concentraties van macht en rijkdom onrechtvaardig en dus onacceptabel. In onze ideale samenleving waarderen we niet degenen die het best voor zichzelf kunnen zorgen, maar diegenen die ook naar anderen willen omkijken.

Een gezonde planeet

De natuur heeft waarde in zichzelf, los van het nut voor de mens. De verstoorde relatie tussen mens, dier en natuur moet worden hersteld. Voor de mens is gezonde natuur onmisbaar. We willen onbezorgd schone lucht inademen, kunnen zwemmen in schoon water en weten dat ons voedsel gezond en veilig is. Als wij zorgen voor de natuur, zorgt de natuur ook voor ons. Onze gezondheid en die

van de planeet beschermen we tegen klimaatopwarming, tegen vervuiling en tegen uitbuiting. Dat is een enorme opgave, maar als we het samen doen, als we zorgen dat iedereen kan meekomen en als we geen tijd meer verspillen, is er nog veel te redden. En dat is ons heel veel waard.

We willen een goed leven en een veilig thuis voor onze kinderen en kleinkinderen. Dat kan alleen als we de draagkracht van de aarde respecteren – hier en elders, nu en in de toekomst. Als we dat eerlijk doen, als we solidair zijn met elkaar, dan heeft onze planeet genoeg rijkdom voor iedereen. Er is meer dan genoeg zon, wind en warmte in de bodem om fossiele energie uit te bannen en energie te besparen. En er is genoeg eten om iedereen te voeden. Daarom kiezen wij voor kwaliteit in plaats van alsmáar meer. We willen minder verspillen en alles wat van waarde is beschermen.

In vrijheid leven

Ieder mens wil vrij zijn: vrij om je eigen doelen te stellen, om zelf na te denken en je eigen keuzes te maken. Vrijheid is kunnen vallen, weer opstaan en het helemaal anders doen. Of juist niet. Het is trots kunnen zijn op je keuzes en zelf verantwoordelijkheid dragen voor de gevolgen daarvan. Wij staan voor een samenleving waarin die vrijheid wordt gevierd én beschermd. Waarin je helemaal jezelf mag zijn, ook als je afwijkt van de norm. Waarin je zonder angst vrijuit kunt spreken, geloven of daarvan afstappen. Een samenleving waarin je volledige zeggenschap hebt over je eigen lichaam en je persoonlijke leven.

Toch is vrijheid veel meer dan doen waar je zin in hebt. Het is ook rekening houden met elkaar. Vrijheid die ten koste gaat van anderen, is geen vrijheid maar machtsmisbruik. De rechten van een ander zijn ook een waarborg voor die van jezelf. Want vrij zijn doen we samen. Samen maken we keuzes over hoe we willen samenleven en hoe we onze gedeelde toekomst willen vormgeven. Een functionerende rechtsstaat en een gezonde democratie zijn daarvoor onmisbaar. Daarom beschermen we die tegen de bedreigingen van economische en autoritaire machten.

Vrijheid bereiken we niet in ons eentje. Daar hebben we anderen voor nodig: rolmodellen die ons helpen dromen, leraren die ons kritisch leren denken, en zorgverleners die ons opvangen als we vallen. Zonder toegang tot onderwijs, zorg en bestaanszekerheid blijft vrijheid voor velen een loze belofte. Vrijheid kan daarom alleen gedijen als we solidair zijn met elkaar; elkaar de kansen geven om in vrijheid mee te doen.

De tijd waarin we leven

We leven in een tijd van ingrijpende veranderingen. Technologische revoluties hebben grote impact op de samenleving, de klimaatcrisis dwingt ons tot een fundamentele herziening van onze economie en veranderende machtsverhoudingen op het wereldtoneel maken nieuwe bondgenootschappen noodzakelijk. De wil bij velen is groot om de toekomst de goede richting op te bewegen. Maar dan moeten we wel weten welke hendels we om moeten zetten.

Dat begint met een gedeelde analyse van de tijd waarin we leven. Want de uitdagingen waar we als samenleving voor staan, zijn niet uit de lucht komen vallen. Integendeel: ze zijn terug te voeren op een reeks ingrijpende veranderingen in hoe we over de samenleving zijn gaan denken en hoe deze ingericht wordt.

Om dit te begrijpen moeten we terug naar de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw. Het waren zeker geen gloriejaren, maar in de naoorlogse wederopbouw die toen plaatsvond was er wel een mentaliteit van solidariteit en maatschappelijke vooruitgang. Het besef dat alleen door samenwerking en gericht overheidsbeleid, een meer gelijkwaardige samenleving gecreëerd kon worden waarin het leven voor alle Nederlanders steeds een stukje beter zou worden. Concreet betekende dit dat de overheid samen met vakbonden en het bedrijfsleven richting gaf aan de ontwikkeling van onze samenleving en economie. Het bracht ons de verzorgingsstaat, betere rechten voor werkenden, en steeds meer Nederlanders kregen perspectief op een zeker bestaan.

Die materiële zekerheid maakte de weg vrij voor de emancipatiebewegingen die vanaf de jaren '60 strekten vóór meer individuele vrijheid en zelfexpressie en tégen de achterstelling van vrouwen en lhbt'i'ers in ons land. Ook zette het de deur open voor de vredesbeweging en de opkomende milieubeweging. In de decennia die volgden zouden deze bewegingen, samen met linkse politieke partijen, belangrijke vooruitgang boeken in de progressieve strijd voor meer sociale rechtvaardigheid, individuele vrijheid en respect voor het leven op aarde.

Die strijd had nog een lange weg te gaan. Er was nog veel ongelijkheid, de belofte van solidariteit en opwaartse sociale mobiliteit gold zeker niet in gelijke mate voor alle Nederlanders, en de groeiende welvaart ging voor een belangrijk deel ten koste van mens en natuur elders. En ook in eigen land betaalden de Groningers de prijs. Maar het idee was duidelijk aanwezig dat als we de handen ineen slaan we de toekomst groener en rechtvaardiger kunnen maken.

Dat vooruitgangsoptimisme is vandaag de dag geen vanzelfsprekendheid. Dat komt doordat vanaf de jaren '80 het geloof in solidariteit en collectieve vooruitgang werd ingeruild voor een geloof in onderlinge concurrentie en het idee dat we allemaal zelfredzaam moeten zijn. Collectieve problemen werden steeds minder collectief opgelost en het individu kwam steeds meer op de voorgrond te staan. Niet als bewuste burger die onderdeel is van een gemeenschap, maar als consument, wiens vrijheid vooral een kwestie is van keuzevrijheid in een overvloed aan producten en diensten.

Daarnaast kwam de controle over de samenleving steeds meer te liggen bij de markt en kregen de belangen van het grote geld vrij spel. Het doel van het economisch beleid van overheden werd steeds meer om de nationale economie zo aantrekkelijk mogelijk te maken voor internationale investeerders. De obsessie met het 'vestigingsklimaat' was geboren.

De gedachte is nog altijd dominant dat we er allemaal op vooruitgaan als de overheid zich zoveel mogelijk terugtrekt uit de economie. Dat succes een eigen keuze is en pech dus ook – terwijl je achtergrond, hoe je wordt opgevoed en een ziekte of handicap natuurlijk geen keuzes zijn, maar zaken die je overkomen. De gedachte was dat als de rode loper uitgaat voor grote bedrijven iedereen hiervan profiteert. Inmiddels is helder dat het een sprookje is. Erin meegaan was een vergissing met drie grote gevolgen.

Gevolg 1: verscherpte scheidslijnen

Op het oog zijn we nog steeds die sterke samenleving waaraan samen is gebouwd. En vraag je het op straat, dan is het oude geloof in solidariteit gelukkig

nog niet verdwenen uit onze samenleving. Maar onder de oppervlakte zijn de mentale scheidslijnen en economische verschillen tussen mensen op een pijnlijke manier gegroeid. Minder publieke voorzieningen, toenemende verschillen in welvaart en meer nadruk op zelfredzaamheid hebben ervoor gezorgd dat je afkomst steeds bepalender is geworden voor wat je kunt bereiken in het leven. De verscherpte scheidslijnen zien we ook terug in het dagelijks leven. We leven steeds meer in bubbels van mensen met dezelfde economische positie, achtergrond en lifestyle.

Er was altijd al een bovenlaag van de 1% superrijken die hun geld verdienen met het beleggen van een groot en vaak geërfd vermogen. Hun rijkdom en invloed konden in de afgelopen jaren nog harder groeien. Een deel van hen onttrekt zich steeds sterker uit de rest van onze samenleving. In de brede middenklasse van voorheen, die lang functioneerde als motor voor sociale mobiliteit, nemen intussen de verschillen toe. De nieuwe internationale kenniseconomie pakt voor een deel van deze groep gunstig uit. De economisch bevoorrechten zijn omhoog geschoten en kunnen het wegvallen van publieke voorzieningen zelf opvangen met een hoog inkomen. Dan is er een groep die hard werkt en zich staande houdt, maar die de stijgende prijzen direct in hun portemonnee voelt. Deze dragers van de samenleving – onder wie buschauffeurs, bouwvakkers, boeren, leraren, kleine zelfstandigen – zien dat de verzorgingsstaat hun weinig te bieden heeft, terwijl zij er wel steeds meer aan meebetalen. Een groeiend deel zakt door het ijs en voegt zich bij de groep overlevers. Zonder vast werk, weinig spaargeld en geen beste gezondheid. Ze komen soms nog wel in aanmerking voor steun van de verzorgingsstaat, maar worden tegelijk geconfronteerd met een overheid die weinig van hun leven begrijpt en hen daardoor zelfs verder in de problemen kan brengen.

Maar dat is niet het enige. Ook kleur, afkomst, religie, seksuele oriëntatie en gender zijn op allerlei manieren verweven met de scherper wordende scheidslijnen in de samenleving. Mensen van kleur en vrouwen bevinden zich bovengemiddeld vaak in de groep overlevers; ze kampen niet alleen met economische onzekerheid, maar ook met institutioneel wantrouwen en discriminatie. Sociale stijging lijkt onmogelijk. Wie minder kansen krijgt, voelt de

uitsluiting aan den lijve. Zo lopen scheidslijnen en machtsstructuren in elkaar over en versterken elkaar.

Wij geloven dat de meeste Nederlanders deze scheidslijnen niet willen. In een solidaire samenleving is het mogelijk om de scheidslijnen te overbruggen. Het wordt tijd om onze gezamenlijke belangen weer voorop te stellen.

Gevolg 2: uitputting van natuur en mensen

Het streven naar zoveel mogelijk economische groei heeft een verdienmodel gemaakt van alles wat van waarde is. Wereldwijde markten met maar weinig sturing en regels putten de natuur en mensen uit. De ongeremde kracht van het kapitalisme leidt tot wereldwijde verwoesting van natuur, ecosystemen en biodiversiteit. Dat is een ongekend verlies. Ook is het een directe bedreiging van bestaanszekerheid van alles wat op aarde leeft – hier en elders, nu en in de toekomst.

In de internationale handel werkt het koloniale verleden nog altijd door. Op het zuidelijk halfrond worden grondstoffen gewonnen om onze consumptie te dienen. Omdat het winstgevende bewerkingsproces in Europa en andere rijke landen plaatsvindt, wordt hier het geld verdiend. Ons afval eindigt vervolgens weer in het Zuiden. Ook de gevolgen van de klimaatcrisis en het verlies van biodiversiteit zijn juist in deze delen van de wereld het meest voelbaar.

Ook in Nederland leidt de obsessie met winst tot veel verlies. Ons land is eigenlijk te klein voor al te grote (agro)industrie. Vervuilende fabrieken en landbouwgif bedreigen onze eigen gezondheid en natuur. Ingrijpen is moeilijk omdat regels zijn versoepeld, bedrijven zichzelf mogen reguleren en onvoldoende werk wordt gemaakt van toezicht en handhaving. Terwijl we horen dat een beter milieu bij onszelf begint, gaan grote vervuilers hun gang.

Wat we ook te weinig beseffen, is dat een groot deel van onze eigen economie functioneert als een lagelonenland. Te veel mensen werken in distributiecentra, de bouw, schoonmaak en slachterijen op flexibele contracten, onder zware omstandigheden, voor weinig loon en zijn sterk afhankelijk van hun

opdrachtgever. Ze zijn onzichtbaar voor de rest van de samenleving. Wie voor dit ondergewaardeerde werk uit andere landen wordt gehaald, loopt het risico om na gedane arbeid op straat te worden gezet.

Op het eerste gezicht lijken we als consument spekkoper te zijn in deze economie, die perfect is ingericht op onze behoeften. Maar meer en meer mensen voelen ongemak. Of het nu de voedselindustrie is of grote techbedrijven, ze ontwikkelen hun producten zo gewiekt dat je wel heel sterk in je schoenen moet staan om niet verslaafd te raken aan doomscrollen en ultrabewerkt fastfood. Met gerichte marketing zijn zelfs – of juist – onze kinderen een gewild doelwit. De mentale gezondheid, met name van jongeren, gaat achteruit. Een laag zelfbeeld, eenzaamheid en depressie zijn verontrustende symptomen van deze tijd.

Gelukkig dringt bij steeds meer mensen het besef door dat de obsessie met voortdurende economische groei onhoudbaar is en we alles op alles moeten zetten om gevaarlijke kantelpunten in het klimaat te voorkomen. De omslag naar een duurzame economie die werkt voor natuur en mensen vraagt om solidariteit, waarbij we niet alleen denken aan onszelf maar ook aan anderen en toekomstige generaties.

Gevolg 3: afbraak van onze rechtsstaat

Onze democratie slaagt er onvoldoende in om iedereen in onze samenleving goed te vertegenwoordigen. Politiek en bestuur zijn het domein geworden van academisch geschoolde experts en politici. Hierdoor worden velen geconfronteerd met beleid dat weinig inzicht toont in hun dagelijks leven. Onder druk van een medialandschap dat steeds meer om ophef en conflict is gaan draaien, lijkt het winnen van de volgende verkiezingen belangrijker dan het oplossen van grote problemen in ons land.

Het is voor politiek en overheid ook ingewikkeld geworden om problemen op te lossen, omdat de instrumenten om de samenleving te sturen uit handen zijn gegeven. Staatsbedrijven en publieke grond zijn massaal verkocht. De

verzorgingsstaat is voor een groot deel vermarkt, bureaucratischer geworden of uitbesteed.

Gefrustreerd door een politiek systeem dat niet levert en niet representatief is, verliezen mensen het vertrouwen in democratische instituties en partijen.

Sommige politici spelen hier bewust op in. Ze geven migranten, mensen van kleur, moslims en 'woke' de schuld, om zelf populair te worden en intussen de echte oorzaak van problemen buiten beeld te houden.

Deze verdeel-en-heersstrategie is niet alleen omarmd door radicaal-rechtse partijen, maar is ook een verdienmodel voor rijke influencers en techbedrijven. Zij maken nog meer winst door extremen uit te vergroten en mensen tegen elkaar op te hitsen. Ze hebben er baat bij om verdeeldheid in de samenleving groter voor te stellen dan deze is en wakkeren wij-zij-denken en polarisatie aan. Ze verbinden zich ook openlijk aan autoritaire leiders, overspoelen de samenleving met misleidende informatie en promoten een giftig macho-ideaal dat draait om macht en het onderdrukken van anderen. Dit verbond vormt een ernstige bedreiging voor onze democratie, zeker nu democratieën wereldwijd overstappen naar het autocratische kamp.

Het enige krachtige antwoord is om samen een sterke tegenbeweging te vormen, over onze verschillen heen. Solidariteit is het tegengif voor polarisatie en manipulatie. Zij vormt de basis voor een sterke democratie waarin iedereen zich vertegenwoordigd voelt en voor een rechtsstaat die voor iedereen werkt.

Naar de kracht van het collectief

Het geloof in een solidaire samenleving is niet verdwenen. De sociale meerderheid laat steeds sterker van zich horen. Heel veel mensen zijn betrokken en verlangen naar iets anders. Niet terug naar vroeger, maar wel geïnspireerd door de collectiviteit die we vroeger ook bouwden. Iets nieuws, dat tegelijk herkenbaar en vertrouwd is: een rechtvaardige samenleving waarin gelijkwaardigheid, een gezonde planeet en vrijheid vanzelf spreken. En dat kan ook.

Maar als we doorgaan op dezelfde weg, dan blijven we mooie praatjes horen over de hardwerkende Nederlander, terwijl diezelfde hardwerkende Nederlanders worden tegenwerkt zodra buitenlandse beleggers en grote bedrijven daarvan kunnen profiteren. De status quo brengt ons alleen nog maar meer veronderstelde zelfredzaamheid in plaats van vertrouwen in collectieve oplossingen.

Of slaan we rechtsaf, naar de extreemrechtse uitdagers die zich presenteren als spreekbuis van het volk? Zij misbruiken de terechte onvrede om hun duistere ideologie van eigen-volk-eerst aan de samenleving op te leggen. Ze zijn niet geïnteresseerd in het werkelijk oplossen van onze problemen. Integendeel, ze creëren bewust nog meer chaos om zo hun eigen macht en invloed te vergroten.

Wij kiezen voor een andere weg. Een weg vooruit naar een samenleving waarin de scheidslijnen zijn overbrugd, waarin de natuur en waardigheid van mensen is hersteld en waarin vrijheid en democratie zegevieren. Als we die weg kiezen, dan koersen we naar een rechtvaardige samenleving, die de macht teruglegt waar die hoort: in handen van ons allemaal.

Wat is daar onder meer voor nodig?

We overbruggen de scheidslijnen in onze samenleving

Essentiële zaken die iedereen nodig heeft in het leven moeten voor iedereen toegankelijk zijn en collectief worden geregeld. Een nieuwe verzorgingsstaat

geeft iedereen toegang tot belangrijke voorzieningen zoals zorg, kinderopvang en een vangnet als het nodig is. Dat vormt het fundament voor een sterke gemeenschap. De kosten dragen we gezamenlijk via progressieve belastingen. Omdat winst en publieke voorzieningen niet samengaan, horen zaken als zorg en onderwijs in handen van partijen zonder winstoogmerk. Ook essentiële levensbehoeften die wel via de markt lopen, zoals dagelijkse boodschappen of medicijnen, moeten voor iedereen toegankelijk zijn. De overheid kan daarom ingrijpen wanneer de prijzen van essentiële levensbehoeftes te veel stijgen of het aanbod in een regio tekortschiet.

In een rechtvaardige samenleving krijgt bovendien iedereen de hulp die nodig is om volwaardig mee te doen. Daarvoor kan het nodig zijn om ongelijk te investeren. Sociale zekerheid is een recht en moet bij inkomensverlies zo veel mogelijk automatisch en zonder drempels beschikbaar zijn. Mensen met de zwaarste problemen helpen we als eerste, niet als laatste. Wij staan voor hulpverlening die nabij, benaderbaar en gericht is op het oplossen van problemen. We gaan uit van vertrouwen.

Een verbonden samenleving ontstaat als mensen met verschillende inkomens, achtergronden en leefwerelden elkaar ontmoeten, als ze daadwerkelijk samenleven. Daarom is het nodig gemengde, veilige en groene wijken te bouwen. Het realiseren van voldoende betaalbare en duurzame huisvesting zien wij als een publieke taak. Sociale huurwoningen zouden qua woongenot een volwaardig alternatief voor het eigenwoningbezit moeten zijn. Wij streven naar brede volkshuisvesting die op den duur weer voor iedereen toegankelijk is. Ons doel is een stevige basis van publieke plekken waar mensen elkaar tegenkomen: sportverenigingen, scholen, buurthuizen, bibliotheken, openbaar vervoer en culturele instellingen.

Ook werk is een manier om onderdeel te zijn van een gemeenschap. Maar werk betekent nog veel meer in het leven van mensen: het is een manier om je te ontwikkelen en bij te dragen aan de samenleving. Daarom moet iedereen toegang hebben tot goed werk. Dat zien wij als een publieke opgave. Goed werk gaat over meer dan een goed loon en arbeidsvoorwaarden, maar ook over

zeggenschap over de inhoud van het werk en de manier waarop het uitgevoerd wordt. Daarnaast erkennen we dat werk meer is dan alleen wat betaald wordt. Onbetaald werk, zoals ouderschap, mantelzorg en vrijwilligerswerk, is onmisbaar voor de samenleving. Dit moet te combineren zijn met betaald werk zónder structurele overbelasting.

Alle mensen die willen bijdragen aan de samenleving moeten de waardering krijgen die ze verdienen. Ieder talent telt, of het nu zit in het hoofd of in de handen. Daarom hoort iedereen, ongeacht vak of expertise, het hele leven gelijke toegang te hebben tot goede scholing en ontwikkelingsmogelijkheden. Waardering moet ook terug te zien zijn in beloning. Grote beloningsverschillen tussen bestuurders en de mensen die het echte werk doen zijn onacceptabel. Werken moet meer lonen dan je vermogen laten renderen.

We herstellen de natuur en de waardigheid van mensen

Bossen, rivieren, dieren en ecosystemen moeten beschermd worden tegen uitputting en uitbuiting. Elk levend wezen heeft waarde in zichzelf, los van nut voor de mens. Het veroorzaken van onnodig lijden en het vernietigen van ecosystemen is onaanvaardbaar. Een solidaire samenleving erkent de grenzen van wat de aarde kan dragen en stelt het welzijn van mens én dier centraal.

We sturen actief op bedrijvigheid die bijdraagt aan de natuur, onze gezondheid en ons verdienvermogen. Het is tijd om te stoppen met economische activiteiten die natuur en mensen uitputten. We staan voor selectieve groei, want niet alle economische groei is goed. Sectoren die een gezonde toekomst in gevaar brengen, zullen moeten krimpen. Sectoren die ervoor zorgen dat die toekomst dichterbij komt, gaan groeien. Het is een collectieve verantwoordelijkheid dat niemand achterblijft in deze transitie. Wie z'n baan verliest, verdient bescherming en ondersteuning naar duurzaam werk. Regio's die te maken krijgen met de transitie moeten kunnen rekenen op versterking.

Om de omslag naar deze toekomstbestendige economie te realiseren is een ondernemende overheid nodig die publieke regie pakt. Dat is een overheid die

actieve groene industriepolitiek voert en durft te sturen, te beschermen en te investeren. Een overheid die lange termijn keuzes maakt over hoe we de beschikbare arbeid, kapitaal en ruimte in ons land inzetten. Dat vraagt om het opbouwen van eigen kennis en kunnen binnen de overheid en om meer publieke grond.

Zonder de creativiteit en het probleemoplossend vermogen van bedrijven heeft de transitie naar een eerlijke economie echter geen kans van slagen. Daarom maken we het ondernemers zo gemakkelijk mogelijk om goed en duurzaam te ondernemen. Door bedrijven te beschermen tegen de greep van enkel op winst gerichte aandeelhouders kunnen ze zich meer richten op het creëren van echte economische waarde. Bedrijven worden verantwoordelijk voor de maatschappelijke kosten van hun productie. Nieuwe vormen van eigenaarschap zijn nodig, zoals coöperaties en publiek-maatschappelijke ondernemingen.

We versterken ook de positie van werkenden. Dit vereist allereerst een einde aan uitbuiting. Werk mag niet ten koste gaan van je gezondheid of waardigheid. Werkenden krijgen grip op hun werk, bescherming tegen ziekte en ontslag en een eerlijk deel van de opbrengst. En het vereist een versteviging van de positie van vakbonden in ons land. Bij grote bedrijven moeten werkenden zeggenschap hebben over de besteding van de winst en de koers van het bedrijf. Al deze zaken gelden ook voor mensen die uit het buitenland zijn gehaald om hier te werken.

Ook het internationale economische systeem moet eerlijker en groener. Dat betekent een einde aan belastingparadijzen en handelsverdragen moeten duidelijke voorwaarden bevatten op het gebied van milieu en arbeidsvoorwaarden. Handelspartners met minder ontwikkelde economieën moeten de ruimte krijgen hun eigen sectoren op te bouwen en moeten beschermd worden tegen de macht van multinationals.

Ten slotte is een coherent migratiebeleid met sturing vanuit de overheid nodig. De grondoorzaken van gedwongen migratie – oorlogen, armoede, klimaatontwrichting – moeten aangepakt worden. Mensen die vluchten voor oorlog en geweld bieden we een plek in Europa en eigen land. Dat betekent ook

dat mensen die geen recht hebben op asiel sneller duidelijkheid krijgen en terugkeren. We hebben oog voor de sociale samenhang en draagkracht in onze samenleving. Dat betekent dat op arbeidsmigratie meer sturing nodig is. Uitbuiting van buitenlandse arbeidskrachten mag geen verdienmodel zijn. We kiezen gericht wie voor welk werk naar Nederland kan komen.

We strijden samen voor een vrije en democratische samenleving

Onze grondrechten moeten actief verdedigd worden. Grondrechten zijn geen abstracte papieren beloften, maar harde garanties voor gelijke behandeling, bescherming van het privéleven en het recht op vrije godsdienst en meningsuiting. Dit is een verantwoordelijkheid van ons allemaal: de overheid, de politiek en individuele burgers. Voor racisme en andere vormen van discriminatie is geen plaats. Zeker niet door de overheid. Om zich tegen onrecht te verweren – of die nu van de staat, de markt of particulieren komt – moet iedereen toegang hebben tot rechtsbescherming, ongeacht de dikte van je portemonnee.

In een goed functionerende democratie is de macht controleerbaar en legt verantwoording af. De volksvertegenwoordiging, uitvoerende macht en de rechterlijke macht moeten elkaar weer in evenwicht houden. Dat betekent onder meer dat wetten rechtsstatelijk en uitvoerbaar moeten zijn en dat de wetgevende en uitvoerende macht niet op de stoel van de rechter gaan zitten. Onafhankelijke instituties, toezichthouders en inspecties moeten in staat worden gesteld overheden en bedrijven aan de wet te houden. Even onmisbaar zijn vrije, onafhankelijke (lokale) media die de macht controleren. Het is een publieke taak om te garanderen dat er voldoende onafhankelijke media bestaan.

In een democratie moeten mensen zich bovendien vrij en veilig kunnen uitspreken, zonder dat het gesprek gestuurd wordt door onzichtbare algoritmes of de politieke agenda van buitenlandse techmiljardairs. Digitale platforms zijn onderdeel van onze publieke ruimte. Keuzes over wie zichtbaar is, wie gehoord wordt en onder welke voorwaarden dat gebeurt, moeten transparant, controleerbaar en evenwichtig zijn. Grootschalige investeringen in eigen Europese alternatieve digitale infrastructuren zijn dus noodzakelijk.

Macht vraagt ook om tegenmacht. In een democratische samenleving moeten mensen zich kunnen verenigen en collectief kunnen opkomen voor hun belangen. Of het nu is als vakbond, burgerbeweging of actiegroep. Dit betekent dat fundamentele rechten als staken, demonstreren en procederen actief beschermd worden. Het betekent ook dat de overheid een taak heeft om de organisatiekracht te ondersteunen door vakbonden en sociale bewegingen de ruimte, middelen en bescherming te geven die ze nodig hebben om hun werk te doen. Democratische macht mag niet ondermijnd worden door de lobby van het grote geld. Dat vereist dat ondoorzichtige lobby wordt aangepakt en extreme rijkdom begrensd.

Een democratie werkt bovendien alleen als er een overheid is die levert. Dat vereist een andere inrichting van onze publieke instellingen en voorzieningen. Een toegankelijke overheid is zowel digitaal als fysiek bereikbaar en burgers worden betrokken bij het maken van nieuwe plannen, websites en loketten. We keren de trend van vermarkting en uitbesteding van collectieve taken. In plaats van prikkels gericht op productie en winst, richten we de publieke sector in op kwaliteit, menselijke maat en maatschappelijke betekenis. We herwaarderen het vakmanschap van professionals en wegen ervaringskennis serieus mee in beleid. Wetten en regels moeten rekening houden met de lange termijn, uitvoerbaarheid en het doenvermogen van mensen.

Het is duidelijk: onze democratie is aan vernieuwing toe. Democratie werkt pas als mensen zich vertegenwoordigd voelen én meer mogelijkheden krijgen om mee te beslissen. Niet alleen in de politiek, maar ook waar werknemers, omwonenden en consumenten een gezamenlijk belang hebben, moeten ze samen invloed kunnen uitoefenen. Dat versterkt de grip op ons leven en de onderlinge solidariteit. In woonwijken, op de werkvloer en in energieprojecten kan zeggenschap georganiseerd worden via vakbonden, medezeggenschapsraden, coöperaties en burgercollectieven. Bij coöperaties en burgercollectieven dienen politiek en overheid het algemeen belang en de representatie te bewaken.

We staan, tot slot, voor leiderschap dat Nederland beschermt. We kiezen ondubbelzinnig voor de verdediging en versterking van de democratische

rechtsstaat, zowel in ons land als over onze landsgrenzen heen. We versterken de internationale rechtsorde. Een rechtvaardiger Europa is niet alleen een middel om ons te beschermen, maar ook een doel op zich. Europa moet kunnen instaan voor haar eigen veiligheid en autonomie. Ons land moet onder vooraf gestelde en duidelijke voorwaarden bereid zijn tot deelname aan internationale (vredes)missies en operaties.

Samen organiseren we verandering

We zijn een brede volkspartij die onderdeel is van een grote maatschappelijke beweging die bouwt aan een rechtvaardige samenleving. Een politiek thuis voor mensen met verschillende achtergronden en verhalen. Wij zijn met velen. Of je nu jong of oud bent, arm of rijk, in een stad woont of in een dorp, onze partij is er voor al die mensen die iedere dag hun best doen en die willen bijdragen aan het collectief.

Onze partij staat in een lange internationale traditie van solidariteit en strijd voor gelijkwaardigheid, een gezonde planeet en vrijheid. Van de sociaal-democratische arbeidersbeweging en bouwers van de verzorgingsstaat tot de vrouwen- en queerbewegingen, de antiracistische strijd, en de groene beweging die zich inzet voor de bescherming van dieren en ecosystemen: zij vormden de basis waarop wij vandaag verder bouwen. We presenteren ons nadrukkelijk als erfgenaam én vernieuwer van deze tradities; met respect voor de oude vlaggen, maar met een scherp oog voor de nieuwe strijd van vandaag en morgen.

Voor ons gaat politiek over veel meer dan beleid alleen. Het gaat ook om de manier waarop we naar de wereld kijken, wat we eerlijk vinden en welke toekomst we ons durven voor te stellen. Grote veranderingen beginnen vaak met een idee dat eerst ondenkbaar was. Politiek is daarom ook het vertellen van andere verhalen, het stellen van nieuwe vragen en het veranderen van het beeld van wat rechtvaardig is. Wij willen een partij zijn die hierin voorop loopt en die het debat en het denken in onze samenleving probeert te kantelen waar dat nodig is.

Onze politiek is gericht op vooruitgang. Bij alles wat we doen, kijken we nuchter of het die vooruitgang dichterbij brengt. Waar veel partijen zich beperken tot hun rol in het parlement of de regering, kiezen wij er bewust voor om ook actief te zijn in de samenleving. Wij zijn een partij die mensen niet alleen vertegenwoordigt, maar die hen ook helpt om zelf macht op te bouwen, zich te verenigen en verandering af te dwingen, van de straat tot de Tweede Kamer. Onze volksvertegenwoordigers en bestuurders zijn zichtbaar in de samenleving en stellen zich dienstbaar op. Ze luisteren, helpen én handelen als dat nodig is.

We zoeken nadrukkelijk de verbinding met bondgenoten binnen de vakbonden, de klimaatbeweging, emancipatiebewegingen, burgerinitiatieven en internationale organisaties. Het zijn van een brede volkspartij betekent voor ons dat we altijd proberen om bruggen te slaan tussen de verschillende gemeenschappen in de samenleving. Wat ons bindt is zoveel sterker dan wat ons verdeelt.

Solidariteit is terug te zien in hoe we ons organiseren. In alle functies zie je terug dat we een brede partij zijn met diverse levenservaringen, en culturele en economische achtergronden. We zorgen ervoor dat iedereen zich thuis voelt en kan meedoen. Voor wie dat nodig heeft zorgen we voor extra ondersteuning. Of je nu actief bent in campagnes en acties of alleen af en toe je stem laat horen, jouw bijdrage telt. Onze partij is een plek om te luisteren, mee te doen én mee te beslissen. Samen organiseren we verandering.

